

dat men graag enige wanorde door de vingers ziet. Elkeen kan er desgewenst de gegevens die hem interesseren uit halen en systematiseren.

Het is nochtans noodzakelijk vooraf enkele grenspalen te plaatsen. Wat de attributie betreft moet uitdrukkelijk gewaarschuwd worden tegen de hypothetische identificatie van de Meester van Flemalle met de historische figuur van Robert Campin te Doornik; een identiteit die door schrijver zonder meer wordt aanvaard. Er is van Campin geen enkel gedocumenteerd paneel-schilderij bekend noch vermeld die deze identiteit zou kunnen staven. Dat leden van de familie Engelbrecht handel hebben gedreven met Doornik kan daartoe niet als een geldig argument worden gebruikt. Zij hebben ook met andere steden gehandeld. Laat men dit probleem terzijde, dan staat men vrijer om de geboden archivalia naar waarde te schatten.

De wapenschilden, de genealogie, de allianties en een aantal concrete biografische gegevens van de uit Keulen afkomstige en te Mechelen en Antwerpen gevestigde familie zijn van aard om het probleem van de opdrachtgever van het retabeltje te belichten en de datering van het kunstwerk te omschrijven. 1450 blijkt een spildatum te zijn voor de genese van het werk, (vermits het motief van de ketting op het wapenschild niet vroeger zou kunnen voorkomen) en de naam van Peter Engelbrecht lijkt de meest waarschijnlijke als stichter van het werk.

Bij het doorworstelen van de tekst blijft voorzichtigheid geboden daar we een aantal fouten noteerden: pagina's 55-56: noot 4 is niet vermeld; wellicht horen noten 3 en 4 bij elkaar, zie pagina 114; pagina's 57-58: er is twee maal een noot 6bis. De derde vrouw van Peter, Aleydis de Kempenere (pagina's 58,82 en stamboom III) wordt elders (pagina's 150 en 153) Margareta genoemd. Verder zijn er enkele gemakkelijk te verbeteren drukfeilen. Overigens hebben we bezwaar tegen de onhebbelijke gewoonte om de originele voornamen van de personen te vertalen.

Een heel bijzonder woord van lof verdient de illustratie, de heraldische, maar vooral die betreffende de steeds intrigerende voorstelling van Jozefs schrijnwerkerij, de gemaakte of in aanmaak zijnde voorwerpen en de daartoe gebruikte werktuigen.

Signaleren we ten slotte dat A. Chatelet (*L'atelier de R. Campin. Les grands siècles de Tournai* (1993) 25 noot 26), met referentie naar de hier besproken bijdrage, absoluut foutief beweert dat 'non Jan Imbrechts.maissoncousinRombaut' als donateur wordt beschouwd; terwijl het in feite Peter is die door schrijver als vermoedelijke schenker wordt aangeduid. Zo ziet men nog maar eens hoe een oppervlakkige lezing heel foutieve beoordelingen in omloop brengt; iets wat we de laatste jaren meermaals hebben vastgesteld.

E. Dhanens

F. Keverling Buisman, ed., *Ordelen van de Etstoel van Drenthe 1450-1504 (1518)* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht XXIII; Zutphen: Walburg Pers, 1994, xxi + 458 blz., f75,-, ISBN 90 6011 892 8).

Vrijwel gelijktijdig met zijn proefschrift waarin hij de samenstelling en de werking van de Drentse Etstoel (hoge bank) en het karakter van de door hem benutte 'ordelboeken' — een particuliere, uit omstreeks 1500 daterende verzameling van tussen 1399 en 1504 uitgesproken vonnissen—uiteenzette (1986), publiceerde Keverling Buisman het eerste deel van zijn uitgave van de bronnen in kwestie. In 1994 volgde hierop het tweede deel, waarmee de editie (die ook de herdruk van al eerder uitgegeven oordelen van 1516 tot 1518 omvat) is voltooid. Het aantal beschikbare vonnissen is daarmee van ruim 2700 tot ruim 5800 toegenomen. De wijze van editie

verschilt natuurlijk niet van die in deel I, met een beperkte maar welkome, plaatsnamen en uitdrukkingen verklarende, annotatie. Afwijkende versies van vonnissen, bekend uit eerder uitgegeven, minder complete collecties (H. O. Feith, 1870; S. Gratama, 1886 en 1890) zijn steeds aangegeven; deze hebben meermalen de vorm van grosse van een door de drost van Drenthe afgegeven bezegelde oordeelbrief. De oordeelboeken geven uiteraard inzicht in de gevolgde procedures en de aard van de voor de Etstoel aangebrachte zaken, door Keverling Buisman in zijn dissertatie zorgvuldig geanalyseerd. Bij het doorlezen ervan valt op, dat twisten van buurschappen en kerspelen onderling een vrij ruime plaats innemen, dat een aanzienlijk aantal der vonnissen betrekking heeft op onzekerheden omtrent op onroerend goed drukkende lasten en een zó groot aantal uitspraken de volgorde der erfgerechtigden bij versterf regelt dat de lezer de indruk krijgt dat men in Drenthe in de vijftiende eeuw over het vigerende gewoonterecht in onzekerheid was geraakt. Ten aanzien van schenkingen na dode maakte men ook in Drenthe onderscheid tussen de 'gifting' (waarvoor steeds toestemming van de naastgerechtigden nodig is) en het 'ad pias causas' bestemde testament. Werd een van beide opgemaakt ten overstaan van een geestelijke, dan was echter in beide gevallen toestemming van de naasten vereist (nrs. 3020, 3176). En een testament hoorde 'redelich' te zijn, 'nae groetheit der guijde' (nrs. 3020, 4591). Naastingsrecht bij verkoop van onroerend goed was kennelijk een bron van onmin; uitoefening ervan was aan strikte regels gebonden en contante betaling bij naarkoop blijktbaar een voorschrift (nr. 4654 en elders). Opmerkelijk is dat daar waar bewijsvoering met behulp van een gezegelde brief werd aangeboden, de aangeklaagde doorgaans de gelegenheid kreeg met 'een betere brief' zijn recht te bewijzen. Volgens nr. 3110 was dit zelfs het geval tegenover een bezegelde en door de bisschop van Utrecht getransfixeerde brief. Dat de Etstoel een voorkeur had voor een minnelijke schikking tussen strijdende partijen, ook in civiele zaken, blijkt voortdurend. Een twist tussen de kerspels Dieveren en Dwingelo werd door drost en etten zelf ter plaatse ineen 'dach ter vrendtschap' beslecht (nr. 4915).

Dit tweede deel van de editie bevat, naast een namen- en plaatsnamenindex, een bijzonder nuttig trefwoordenregister in de samenstelling waarvan dr. J. Heringa een zeer groot aandeel heeft gehad. Het geeft, bedoeld of onbedoeld, mede inzicht in de frequentie waarmee klachten van verschillende aard aan de Etstoel werden voorgelegd. Beide delen tezamen vormen een uitgave waarvan historici van velerlei pluimage met vrucht en genoegen gebruik zullen maken.

J. A. Kossmann-Putto

NIEUWE GESCHIEDENIS

R. de Smedt, ed., *Michel Coxcie, pictor regis (1499-1592)* (Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, XCVI (1992) ii, Internationaal colloquium, Mechelen, 5 en 6 juni 1992; Mechelen: Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, 1993, 287 blz.).

De aflevering bevat de akten van het colloquium dat in 1992 aan de Mechelse schilder Michiel Coxcie werd gewijd ter gelegenheid van de vierhonderdste verjaring van zijn dood; wat niet alleen een nuttige *status questionis* betekent maar ook de vruchten van het recent onderzoek ter beschikking stelt. Hiermee wordt een leemte aangevuld daar de kunstenaar tot heden al te zeer werd onderschat of terzijde gelaten. Terecht wordt opgemerkt dat Friedländer, die sommige